

Voorstel D66 over orgaandonatie is te vergaande inbreuk in keuzevrijheid

Op 11 augustus 2012 heeft Tweede Kamerlid Pia Dijkstra namens D66 een initiatiefwet gepresenteerd om het actief donorregistratiesysteem (ADR) in te voeren. Een meerderheid van de huidige Tweede Kamer (bestaande uit D66, CDA, PvdA, SP en GL) lijkt voorstander van dit systeem. In de initiatiefwet van D66 wordt bepaald dat mensen verplicht een keuze moeten maken: wil ik orgaandonor zijn of niet? Maakt iemand geen keuze, dan wordt hij of zij automatisch als donor geregistreerd.

Dijkstra motiveert de initiatiefwet door erop te wijzen dat er in Nederland te weinig donororganen zijn en dat eerdere pogingen van de overheid om donorschap te stimuleren niet hebben geholpen. Bovendien zou een meerderheid van de Nederlanders voorstander zijn van het ADR-systeem en zouden andere landen met succes vergelijkbare systemen hebben ingevoerd.

Dat zijn terechte overwegingen. Er zijn in Nederland (net als in de meeste andere landen) inderdaad te weinig donororganen beschikbaar om aan de 'vraag' te voldoen. Het is dan ook een prima idee om mensen te stimuleren om donor te worden of om daar op z'n minst nog eens over na te denken. Er is ook niets mis mee om daarbij de publieke opinie te betrekken (hoewel dit in verkiezingstijd wellicht wat populistisch kan overkomen) en vergelijkbare voorbeelden in andere landen kunnen zeer leerzaam zijn.

Maar belangrijker dan de genoemde overwegingen is natuurlijk de principiële vraag: wie beslist er over de vraag of iemand wel of geen donor wil zijn? Het ADR-systeem is immers een fundamenteel ander systeem. Tot nu toe is het zo dat je geen donor bent, tenzij je laat registreren dat je wel donor wilt zijn. In het ADR-systeem wordt dit omgedraaid: je bent donor tenzij je laat registreren dat je geen donor wilt zijn. "Nee, tenzij" wordt "ja, tenzij".

Dijkstra benadrukt dat ook in haar initiatiefwet de keuzevrijheid blijft bestaan. Iedereen behoudt de vrijheid om zelf te kiezen of hij of zij donor wil zijn en een eenmaal gemaakte keuze kan desgewenst altijd weer worden herzien. Ik weet niet of de woorden van Dijkstra geruststellend bedoeld zijn, maar ik vind het nogal vanzelfsprekend dat de vrije keuze over donorschap behouden blijft; het alternatief past alleen in een totalitaire staat.

Maar ondanks de goede bedoelingen van D66 (en de andere voorstanders van het ADR-systeem), gaat er door de (voorgenomen) initiatiefwet iets fundamenteel mis in de verhouding tussen burger en staat. En wel op het punt van het zelfbeschikkingsrecht. Het is misschien niet heel passend om over je organen te spreken in termen van 'bezit', maar daar komt het wel op neer: mijn organen zijn *mijn* organen. Beslissingen omtrent mijn organen zijn beslissingen over mijn lichaam en daar gaat niemand over behalve ikzelf. Dat is de kern van het zelfbeschikkingsrecht: de vraag wat er zowel tijdens mijn leven als na mijn dood met mijn lichaam (inclusief alle organen) gebeurt, is aan mij en aan niemand anders.

Als nu de staat zegt dat iedereen donor is, tenzij iemand aangeeft dat hij of zij dat niet wil, dan *verplicht de staat individuele burgers om een handeling te verrichten (laten registreren dat je geen donor wilt zijn) teneinde iets te behouden wat al van hen is (hun organen)*. De vrije beschikking over het eigen lichaam wordt dus beperkt doordat het afhankelijk wordt gemaakt van een door het individu te verrichten handeling. Als D66 vindt dat mensen vrij zijn om over hun eigen leven en lichaam te beschikken (en dat vindt de partij al bijna een halve eeuw), dan zou het partijstandpunt moeten zijn dat donorschap het resultaat dient te zijn van een *bewuste, zelf genomen positieve beslissing* en niet van een *door de staat afgedwongen negatieve beslissing*.

En er wringt nog iets anders in het voorstel van D66.

"Wij vinden dat we van mensen mogen vragen goed na te denken over wat zij voor andere mensen kunnen betekenen", aldus Dijkstra. Helemaal mee eens. Maar "mensen ertoe aanzetten er nog eens goed over na te denken" is niet het enige dat het door D66 voorgestelde ADR-systeem doet. Zoals gezegd verplicht het mensen tot het nemen van stappen om te voorkomen dat de staat hun zelfbeschikking ondermijnt. Maar het doet dat ook nog eens op een manier die ik - om het in D66-termen te zeggen - weinig vrijzinnig vindt.

Dijkstra vindt het onacceptabel dat "er 1300 mensen op een wachtlijst staan en er jaarlijks 150 mensen sterven, omdat er geen orgaandonoren beschikbaar zijn." Dat mag je vinden (en begrijp me niet verkeerd: ook ik vind dat treurig). Maar dat mag geen reden zijn om mensen zo dwingend als in het ADR-systeem gebeurt, te verplichten tot het maken van een negatieve keuze. Ondanks het nobele doel om het aantal orgaandonoren te verhogen, moet je (zeker als vrijzinnige partij) oppassen je niet al te zeer te bemoeien met de morele afweging die een individuele burger maakt. Dat je niet de boodschap afgeeft dat het 'sociaal wenselijk' is om donor te zijn. Dat wie ervoor kiest om geen donor te zijn, in de ogen van de staat eigenlijk egoïstisch is. Immers: als je zelf een orgaan nodig hebt, hoop je immers ook dat iemand zijn of haar orgaan wil afstaan om jouw leven te redden.

Met andere woorden: voorstanders van het ADR-systeem *doen een beroep op de moraal van mensen om in een uiterst persoonlijk keuzevraagstuk een door die voorstanders gewenste uitkomst af te dwingen*. Dat is een weinig vrijzinnige vorm van door de staat uitgeoefende (sociale) druk. Wel of niet donor worden is een uiterst persoonlijke keuze en hoewel ook in het voorstel van D66 de vrije keuze gehandhaafd blijft, past het de staat niet om zo ingrijpend in dat keuzeprocess in te grijpen als met het ADR-systeem gebeurt. En het past D66 al helemaal niet. De initiatiefwet van Dijkstra c.s. is in strijd met de eigen beginselen. Juist D66 (met haar rechtsstatelijke traditie en permanente pleidooien voor zelfbeschikking en vrije keuze) zou zich moeten realiseren dat - ondanks alle goede bedoelingen - het ADR-systeem een stap te ver gaat.

Menno van der Land

politicooloog en 'partijhistoricus' van D66